

Asia: VN/26323/2023

Lausuntopyyntö: Parlamentaarisen vaalialuetyöryhmän loppuraportti

Lausunnonantajan lausunto

Työryhmä loppuraportissaan ehdottaa jatkovalmisteluun ryhtymistä perustuslain ja vaalilain muuttamiseksi siten, että jatkossa vaalipiiri, josta valitaan alle kahdeksaan kansanedustajaa, muodostaisi vaalialueen jonkin toisen vaalipiirin kanssa.

Katsotteko, että työryhmän ehdottama vaalialuemalli tulisi ottaa käyttöön?

Ei

Onko teillä yleisesti lausuttavaa parlamentaarisen vaalialuetyöryhmän esittämästä vaalialuemallista?

Parlamentaarisen vaalialuetyöryhmän loppuraportti (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:2) esittää vaalialuemallin käyttöönottoa eduskuntavaalien suhteellisuuden parantamiseksi erityisesti alueilla, joissa piilevä äänikynnys on korkea.

Nykytilan ongelmaksi on erityisesti koettu Lapin vaalipiirin korkea piilevä äänikynnys, jonka katsotaan johtavan siihen, että vain suuret puolueet voivat saada ehdokkaitaan läpi eduskuntavaaleissa, mikä taas rajoittaa äänestäjien vaikutusmahdollisuuksia ja vääristää poliittista edustusta. Tämän voidaan katsoa myös heikentävän äänestäjien luottamusta vaalijärjestelmään ja vähentävän äänestysaktiivisuutta (Lapissa 68,7 % vuonna 2023). Lisäksi pienet puolueet joutuvat turvautumaan vaaliliittoihin, jotka voivat hämärtää äänestäjän tahdon toteutumista ja vaalien selkeyttä. Työryhmän ehdotuksella pyritään ensisijaisesti korjaamaan ongelma Lapin vaalipiirin korkeasta äänikynnyksestä.

Työryhmä ehdottaa, että Oulun ja Lapin vaalipiirit muodostaisivat yhteisen vaalialueen, ja vastaava malli otettaisiin käyttöön jatkossa vaalipiireissä, joissa kansanedustajien määrä laskee alle kahdeksaan. Uudistus on tarkoitus toteuttaa vuoden 2031 eduskuntavaaleissa. Tämä lausunto arvioi ehdotetun uudistuksen vaikutuksia erityisesti Lapin vaalipiirin korkean äänikynnyksen osalta, mahdollisia haittavaikutuksia, hyötyjen ja haittojen tasapainoa sekä valtakunnallisen vaalialueen vaihtoehtoa.

Ehdotettu malli vastaa selkeästi Lapin vaalipiirin piilevän äänikynnyksen ongelmaan. Lapin vaalipiirin laskennallinen piilevä äänikynnys oli vuoden 2023 eduskuntavaaleissa 14,29 % – korkein Manner-

Suomessa. Korkea äänikynnys johtuu vaalipiirin pienestä koosta (kuusi kansanedustajaa), mikä rajoittaa pienten ja keskisuurten puolueiden mahdollisuuksia saada edustajia ja asettaa äänestäjät eriarvoiseen asemaan suurempien vaalipiirien äänestäjiin nähden. Ehdotettu vaalialuemalli, jossa Lapin ja Oulun vaalipiirit (yhteensä 24 paikkaa) muodostavat laskennallisen vaalialueen, madaltaisi piilevän äänikynnyksen noin 4 %:iin, mikä vastaa esimerkiksi Helsingin (4,17 %) ja Pirkanmaan (4,76 %) vaalipiirien tasoa.

Vaalialuemallissa puolueiden paikkajako määräytyy vaalialueen yhteisen äänimäärän perusteella d'Hondtin menetelmällä, mutta kunkin vaalipiirin väestömäärään perustuva kansanedustajamäärä säilyy ennallaan. Tämä parantaisi poliittista suhteellisuutta Lapin vaalipiirissä, sillä pienempien puolueiden mahdollisuudet saada edustajia kasvaisivat vaalialueen laajemman äänipohjan ansiosta. Työryhmän raportin liite 1 osoittaa, että malli olisi parantanut suhteellisuutta vuosien 2015–2023 vaaleissa Oulun ja Lapin vaalipiireissä. Uudistus tukisi näin perustuslain 25 §:n mukaista suhteellisuuden periaatetta ja äänestäjien yhdenvertaisuutta.

Huolimatta suhteellisuuden paranemisesta, malliin liittyy useita selvitettäviä asioita:

1. Vaalijärjestelmän epätasainen soveltaminen: Vaalialuemalli otettaisiin käyttöön vain osassa maata (Oulun ja Lapin vaalipiireissä), mikä rikkoisi perustuslain 25 §:n tavoitetta vaalijärjestelmän samankaltaisesta toiminnasta koko maassa. Muissa vaalipiireissä tulos laskettaisiin edelleen vaalipiirikohtaisesti, mikä voisi johtaa eriarvoiseen kohteluun äänestäjien ja ehdokasasettelijoiden kesken.
2. Vaikutukset alueelliseen edustavuuteen: Vaikka vaalipiirien paikkamäärät säilyvät väestömäärään perustuvina, Oulun (18 paikkaa) ja Lapin (6 paikkaa) äänestäjät vaikuttaisivat toistensa vaalituloksiin. Oulun suurempi äänestäjämäärä voisi käytännössä muuttaa merkittävästi Lapin tulosta, mikä saattaisi heikentää Lapin alueellista edustavuutta ja äänestäjien kokemusta omasta vaikutusvallastaan.
3. Perustuslailliset haasteet: Raportin liite 4 (Arto Jääskeläisen muistio) korostaa, että vaalialuemalli ei ole yhteensopiva perustuslain 25 §:n kanssa ilman sen muuttamista. Perustuslaki edellyttää suhteellisuuden ja alueellisen edustavuuden toteutumista vaalipiirijaon kautta, kun taas vaalialuemalli siirtää suhteellisuuden toteutumisen vaalialueen tasolle. Tämä edellyttää perustuslain muuttamista, mikä on poliittisesti ja ajallisesti haastava prosessi.
4. Monimutkaisuus ja äänestäjien ymmärrys: Vaalialuemalli lisää tuloslaskennan monimutkaisuutta, mikä voi hämärtää äänestäjien käsitystä äänensä vaikutuksesta. Tämä on omiaan heikentämään luottamusta vaalijärjestelmään, erityisesti jos äänestäjät kokevat, että heidän äänensä vaikuttaa toisen vaalipiirin tulokseen.
5. Vaaliliittojen ja valitsijayhdistysten asema: Raportti ei anna yksiselitteisiä vastauksia siihen, miten vaaliliitot ja valitsijayhdistykset toimisivat vaalialuemallissa, mikä saattaa luoda epäselvyyttä pienempien toimijoiden osallistumismahdollisuuksiin.

Vaalialuemallin keskeinen tavoite ja hyöty on Lapin vaalipiirin korkean piilevän äänikynnyksen madaltaminen. Uudistus parantaisi äänestäjien yhdenvertaisuutta ja pienempien puolueiden menestymismahdollisuuksia Lapin vaalipiirissä. Tämä vahvistaisi demokratian toimivuutta alueella,

jossa suhteellisuus on ollut heikkoa. Lisäksi malli säilyttää vaalipiirien itsenäisyyden ja alueellisen edustavuuden väestömäärään perustuvana, mikä on linjassa perustuslain periaatteiden kanssa.

Toisaalta vaalijärjestelmän epätasainen soveltaminen ja perustuslailliset ongelmat voivat olla merkittäviä. Epätasainen soveltaminen voisi johtaa oikeudellisiin ja poliittisiin kiistoihin, ja perustuslain muuttaminen vaatisi laajaa konsensusta. Lisäksi Oulun ja Lapin äänestäjien keskinäinen vaikutus toistensa tuloksiin saattaa herättää tyytymättömyyttä, erityisesti Lapissa, jossa alueellinen identiteetti on vahva. Monimutkaisuus ja epäselvyydet vaaliliittojen osalta voivat myös heikentää äänestäjien luottamusta.

Kokonaisuutena uudistuksen hyödyt ovat merkittäviä Lapin vaalipiirin suhteellisuuden parantamisessa. Kuitenkin haitat, erityisesti perustuslailliset ja vaalijärjestelmän yhtenäisyyden haasteet, ovat huomattavia, ja mahdollisesti synnyttävät rakenteellisia epäkohtia. Ilman perustuslain muutosta uudistuksen toteuttaminen vaikuttaa ongelmalliselta.

Onko teillä lausuttavaa lausumassa esitetystä vaihtoehdosta, jossa vaalipiirijakoa muutettaisiin lausumassa ehdotetulla tai muulla tavalla?

-

Onko teillä lausuttavaa lausumassa esitetystä vaihtoehdosta, jossa muodostettaisiin valtakunnallinen vaalialue, johon kaikki vaalipiirit (pl. Ahvenanmaan maakunnan vaalipiiri) kuuluisivat?

Valtakunnallinen vaalialue, jossa koko Manner-Suomen tulos laskettaisiin yhtenä vaalialueena (kuten Vaalialuetoimikunta 2008 ehdotti), voisi ratkaista piilevien äänikynnysten ongelman tasaisemmin koko maassa – ei pelkästään Lapin vaalipiirissä. Tällöin piilevä äänikynnys laskisi valtakunnallisesti, mikä maksimoisi poliittisen suhteellisuuden. Tämä kuitenkin vaatisi todennäköisesti juridisen äänikynnyksen käyttöönottoa puoluejärjestelmän hajoamisen estämiseksi, kuten raportin kansainväliset esimerkit osoittavat. Esimerkiksi Ruotsissa on valtiopäivävaaleissa käytössä listavaalijärjestelmä, jossa on lailla säädetty äänikynnys.

Valtakunnallinen malli poistaisi alueelliset erot äänikynnyksissä, mutta se voisi heikentää alueellista edustavuutta, sillä pienempien alueiden äänet hukkuisivat suurempien vaalipiirien, kuten Uudenmaan, äänimääriin. Lisäksi se edellyttäisi merkittäviä muutoksia vaalilakiin ja perustuslakiin, mikä voisi tehdä poliittisesti vaikean toteuttaa, kuten on nähty jo aiemmin vuonna 2010. Toisaalta valtakunnallinen malli olisi yhdenmukainen koko maassa, mikä vastaisi paremmin perustuslain tavoitetta vaalijärjestelmän samankaltaisesta toiminnasta. Valtakunnallinen malli olisi myös selkeämpi ja vähemmän monimutkainen kuin ehdotettu malli.

Onko teillä muuta lausuttavaa työryhmän loppuraportista?

Ehdotettu vaalialuemalli on askel kohti suhteellisuuden parantamista Lapin vaalipiirissä. Uudistuksen hyöty jää kuitenkin rajalliseksi, koska se koskee vain osaa maasta, ja puolestaan heikkoudet, kuten vaalijärjestelmän epätasaisuus ja monimutkaisuus, heikentävät sen perusteltavuutta. Valtakunnallisen vaalialueen mallissa ratkeaisi ongelma myös Lapin vaalipiirin korkeasta vaalikynnyksestä, ja järjestelmätasolla se olisi yhdenmukaisempi ja oikeudenmukaisempi vaihtoehto.

Ali-Sisto Antti
Pohjois-Pohjanmaan liitto